

Bevægende beviser

– et argument for en grænseoverskridende museumsindsamling

MATHIAS DOLMER RASMUSSEN

Title: Testimonies in transit - an argument for a trans-border museum collection

Abstract: *Based on a fieldwork that follows Ukrainian refugee routes through Poland, the article discusses methodological potentials of letting museum workers follow the trajectories of forced mobility beyond national borders. The article demonstrates how museums – by “following the people” across time and space - can collect testimonies which provide a corporeal sense of the deterritorialized movements and experiences of displacement. Using sensory methods, the multi-sensoriality of these movements can be captured and elongated to future scholars and museum visitors. Similarly, museum objects collected along refugee routes yield affective force and, thus, an ability to move researchers and visitors emotionally and corporeally. Accordingly, the article argues that transborder documentation can place transnational and constantly changing movements at the core of their collection, research, and communication on migration – thus challenging museal tendencies to affirm nationalist narratives of migration as unidirectional processes with permanent settlement and assimilation as ultimate goals.*

Keywords: Contemporary collecting, migration museums, national identity, Ukrainian refugees, transnational movement, multisited ethnography, sensory methods, affect.

Dem jeg skulle hente, de havde fået et billede af bilen, så de kom selv over til mig og henvendte sig. De kom over fra huset her, hvor de kunne komme ind og få varmen.” Anders peger på den hvidkalkede herregård, der er malet sart orange af den tidlige morgen-sol. Nattens nyfaldne sne ligger i et krystallisk lag over gårdspladsen, kun smudset af dækmønstrene fra den varevogn som har fragtet os hertil. “På græsset derovre var der placeret forskellige udleveringstelte: der var alt fra mad til bleer til tøj, og hvad de nu skulle bruge.

Beskrivelsen stammer fra et feltarbejde i marts 2023, hvor jeg indsamlede historiske vidnesbyrd på centrale knudepunkter for ukraineres flugt gennem Polen. Feltarbejdet var en del af et bredere dokumentationsprojekt, som Immigrantmuseet iværksatte på dagen for Ruslands fulde invasion af Ukraine. Feltstudiet blev indledt ved, at jeg fik et lift med den frivillige chauffør, Anders, der hver måned kører med nødhjælpsdonationer fra Danmark til Ukraine (fig. 1).

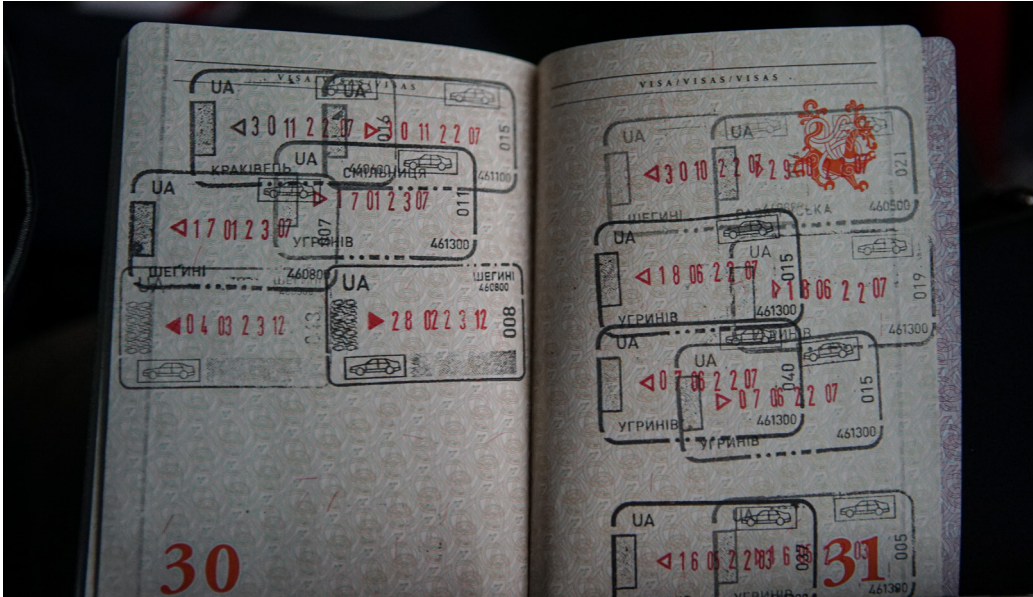

Fig. 1. Anders' pas med stempler fra de mange gange, han har krydset den ukrainske grænse med nødhjælpsdonationer. Marts 2023. Foto: Mathias Dolmer Rasmussen, Immigrantmuseet.

Undervejs på køreturen besøgte vi tidligere transitcentre i Polen, hvor Anders, nøjagtigt et år forinden, havde samlet flygtninge op for at hjælpe dem til Danmark. Turen står som et tydeligt eksempel på de forbindelser og bevægelser, som har fundet sted – og som bliver ved med at finde sted – på tværs af grænserne mellem Ukraine, Polen, Danmark og andre europæiske lande. Migration handler netop om bevægelse, og selvom Immigrantmuseets ansvarsområde er dansk indvandringshistorie, var det derfor centralt for museets dokumentation og historieskrivning om de fordrevne ukraineres tid i Danmark at følge, forevige og formidle disse bevægelser – også uden for landets grænser.

Det videnskabelige ræsonnement bag en sådan grænseoverskridende samtidsdokumentation bunder i en række metodiske og

repræsentationsmæssige overvejelser angående den rolle, som museet som institution har spillet (både historisk og i en nutidig kontekst) i geografiske og identitetsmæssige grænse-dragninger på såvel lokalt som nationalt plan. Som det gentagne gange er blevet slået fast, har museer været vigtige bidragsydere i produktion og reproduktion af dominerende nationale narrativer og identiteter (Harvey Brown & Davis-Brown 1998, Keshavarz & Zetterlund 2013, Levitt 2015). Det samme gør sig gældende for lokalhistoriske museer, der på én gang har været med til at fastholde lokale selvforståelser og samtidigt ofte tildelt disse områder en historisk, politisk og geografisk plads i nationalstaten (se eksempelvis Crooke 2006 og Chapman 2007).

I en verden, der i øget grad er karakteriseret ved globalisering, migration og grænseoverskridende bevægelse, er der imidlertid behov

98 for en museologi, der skaber mere komplekse, sammenvævede og gensidigt forbundne visualiseringer af socialt rum (se Macdonald 2012:273). Flere har fremhævet, hvordan de mange migrationsmuseer, som har set dagens lys i løbet af de seneste år, har spillet en central rolle i forhold til at dekonstruere lineære historiske forbindelser mellem nation, land og folk, og fortælle et mere heterogent og inkluderende narrativ om, hvilke grupper, der hører til nationalstaten som forestillet fællesskab (Henrich 2011, Poehls 2011, Naguib 2015, O'Reilly & Parish 2015, Engholm 2017, Horsti 2019, Insulander 2019, Müller 2020, Pelsmaekers & Van Hout 2020, Marselis 2021). Disse repræsentationer foregår dog ofte stadig inden for nationalstatens grænser (Johannson & Bevelander 2017:18-9, Isaac *et al.* 2019:191). Dette er et metodisk og repræsentationelt problem, når emnet er menneskelig mobilitet. Migration er ikke en lineær proces, der stopper med permanent bosættelse i værtslandet og assimilation til nationalstaten - det er en vedvarende og igangværende proces på tværs af regionale og nationale grænser (Isaac *et al.* 2019:191).

Mens flere har forsøgt at adressere disse problematikker i en udstillingsmæssig kontekst (Poehls 2011, Bjork *et al.* 2021, Spiessens & Decroupet 2022), har få rettet opmærksomhed mod spørgsmålet om, hvilken rolle museers forpligtigelse til at indsamle kan spille i forhold til at inkorporere transnational bevægelse i museers forskning og formidling. Ved at drage inspiration fra antropologiske værker, der anser *rejse* som et epistemologisk og metodologisk udgangspunkt for studiet af socialt liv (Marcus 1995, Clifford 1997), undersøger denne artikel netop dette spørgsmål. I artiklen bruges erfaringer fra indsamlingsarbejdet langs knudepunkter for ukrainernes flugt gennem Polen som udgangspunkt til at demonstrere, hvordan

museer – ved at *følge* flygtninge og deres historier (Marcus 1995) på tværs af tid og sted – kan indsamle immaterielle vidnesbyrd, der giver en kropslig fornemmelse for de deterritorialiserede oplevelser og bevægelser, som kendetegner tvungen mobilitet. Gennem eksperimentelle og sensoriske medier som videooptagelser og lydlandskaber kan disse oplevelsers og bevægelers multisensorialitet (delvist) indfanges, foreviges og videreføres til fremtidens historikere, forskere og museumsgæster. På lignende vis har indsamling af genstande langs flugtruter (samt samskabelse af materielle vidnesbyrd som korttegninger blandt mennesker på flugt) ikke kun kapacitet til at materialisere transnationale bevægelser. Sådanne objekter har samtidig en affektiv kraft og derfor evnen til at *bevæge* museumsgæster og forskere kropsligt og emotionelt. Artiklen argumenterer for, at indsamling under menneskers mobilitet på den måde kan være en metode til at inkorporere (transnational) bevægelse som det første – nærmere end det sidste – skridt i museers forskning og formidling om migration.

MUSEER OG ANTROPOLOGI

Historisk set har der eksisteret et problematisk forhold mellem kolonialisme, museer og antropologiske indsamlinger uden for nationalstatens grænser (Levitt 2015:6-7, Bennett *et al.* 2017:3, Krepes 2020:3). Som jeg i denne artikel vil vise, udgør opgaven med at inkorporere bevægelse i migrationsmuseers forskning og formidling en oplagt mulighed for at revitalisere denne relation på en måde, der både er etisk forsvarlig og epistemologisk værdifuld. For selvom antropologien traditionelt set har idealiseret *felten* som singular, afgrænset lokalitet, der direkte og ukompliceret

kunne identificeres med en enkelt befolkning og kultur, har antropologer efterhånden længe været opmærksom på behovet for alternative konceptualiseringer af sociale rum, der er tro mod den globale forbundethed og de fragmenterede identiteter, som kendetegner vores postmoderne tid (se eksempelvis Rouse 1991 eller Appadurai 1996). Denne opmærksomhed har manifesteret sig metodisk i beskrivelser af feltarbejde-som-rejse (Clifford 1997:67) i stedet for som "dvælen" (eng: *dwelling*), hvor etnografen tager uventede ruter for at følge kulturel formation på tværs af og mellem forskellige steder (Marcus 1995). I modsætning til at gøre observationer i en enkelt felt og derefter placere dem i en verdenssystem-kontekst (eksempelvis gennem arkivarbejde eller makroteoretisk analyse) skaber disse tilgange etnografier, der situerer fænomener på forskellige steder og tider i verdenssystemet (Marcus 1995:96). Samtidigt konstruerer denne metode dele af det selv samme system gennem de associationer og forbindelser mellem steder, den foreslår (Marcus 1995:96).

I sine overvejelser om, hvorvidt denne "multi-sited ethnography approach" risikerer at udvande feltarbejdets metodologiske styrker, fremhæver George Marcus netop, hvordan den historiske metode bygger på en uproblematisk sammensætning og undersøgelse af forskelligartet materiale og derfor er fragmentarisk, rekonstruktiv og "multi-sited" i sin natur (Marcus 1995:100). Med denne pointe understreger han, hvordan både antropologi og kulturhistoriske museer har meget at vinde ved gensidigt at lade sig inspirere af hinandens metoder (Marcus 1995:100-1). For selvom den historiske metode ikke har noget problem med "at vælge og vrage" i et heterogent kildemateriale, har kulturhistoriske museer en tendens til at foretage disse historiske rekonstruktioner

og sammensætninger inden for nationalstatens rammer. Som jeg vil argumentere for, er det i en migrationshistorisk kontekst imidlertid særligt nødvendigt at være tro mod de grænseoverskridende bevægelser og forbindelser, som kendetegner migration. I denne sammenhæng kan museer med "multi-sited ethnography" som indsamlingsmetode gøre migrationens hybride, transnationale og processuelle natur til en integreret del af og mål for den museale forskning og formidling. Inden jeg empirisk udfolder dette argument, vil jeg give et kort overblik over eksisterende litteratur om (migrations) museer, indsamling og bevægelse.

BEVÆGELSE PÅ MUSEUM

Som nævnt har flere påpeget, hvordan størstedelen af migrationsmuseer udforsker migration gennem en singular, national kontekst, til trods for at migration er en kontinuerlig, transnational proces, der som oftest ikke slutter med permanent bosættelse og assimilation til værtslandet (Johannsen & Bevelander 2017:18-9, Isaac *et al.* 2019:191). Disse argumenter fremhæver, hvordan migrationsmuseer kan siges at være fanget i den "metodologiske nationalisme", som Wimmer og Glick Schiller så famøst har defineret og kritiseret (se Wimmer & Glick Schiller 2002).¹ Museer har ofte ansvar for at fortælle nationalstatens migrationshistorie og fokuserer derfor primært på forskellige migrantgruppers møde med værtslandet, mens livet og forbindelserne til oprindelseslandet samt selve bevægelsen fra et land til andet forbliver sparsomt behandlet. Det er der flere grunde til. En handler om museers strategier for at fange museumsgæsters interesse og sikre høje besøgstal. Mennesker ønsker ofte at blive forenet med en del af deres eget liv og historie, og museer må

100 derfor være steder, som mennesker kan identificere sig med, hvis de fortsat vil være relevante for den moderne museumsbruger. En anden og beslægtet grund handler om, hvor finansieringen typisk kommer fra. Mange museer er statsligt og kommunalt finansieret, og derfor kan de have svært ved at legitimere brugen af deres finansielle støtte over for politikere, hvis ikke deres indsamling, forskning og formidling behandler og bekræfter kommunale og statslige identiteter (Levitt 2015:3, Nieroba 2017). En tredje grund, der er forbundet med de to foregående, handler om, hvordan kulturhistoriske museers ansvarsområder som oftest forstås og defineres. Med få undtagelser er museers vedtægtsbestemte ansvarsområder defineret langs emnemæssige, tidsmæssige og geografiske linjer. Og i tilfælde hvor et givet emne eller en given tidsperiode udgør det museale arbejdsfelt, er disse samtidig ofte afgrænset af lokale, kommunale eller nationale geografier.

Hvordan kan museer som permanente, fysiske steder med statiske samlinger² og rum imødekomme disse udfordringer og bedre omfavne og udforske de transnationale bevægelser og forbindelser, som kendetegner livet som migrant? Flere studier inden for museologi, erindringsstudier, social semiotik og antropologi har rejst netop det spørgsmål (Poehls 2011, Bjork *et al.* 2021, Spiessens & Decroupet 2022). De peger på nogle af de måder, hvorpå museer kan overkomme udfordringen med at repræsentere transnational mobilitet. Det er dog hovedsageligt formidlingsstrategier og udstillingsmæssige greb, der fremsættes som løsninger. Få har rettet opmærksomheden mod spørgsmålet om, hvilken rolle museers forpligtelse til at indsamle kan spille i forhold til at inkorporere transnational bevægelse i museers forskning og formidling. Af undtagelser kan nævnes Engholms (2017) og Marselis'

(2021) respektive refleksioner over det danske Nationalmuseums indsamling og udstilling om de mange syriske flygtninge, der kom til Danmark og resten af Europa i 2015. Mens de begge diskuterer, hvordan Nationalmuseets indsamling af genstande såsom redningsveste og gummibåde ved den græske kyst har evnen til at fremkalde empati og udfordre dominerende forestillinger om den danske nationalstat som homogen størrelse, har de imidlertid stadig primært fokus på disse spørgsmål i konteksten af nationalstaten. I en mere international kontekst har Horsti diskuteret, hvordan museers indsamling og udstilling af flygtningebåde fra Middelhavet kan fungere som materielle symboler på de prekære grænsekrydsninger og den medfølgende massedød, som foregår på daglig basis i det europæiske grænseland (Horsti 2019:1). Samtidig påpeger hun, hvordan europæiske politiske landskaber ofte har betinget en kuratering af disse objekter som vidnesbyrd på de respektive nationalstaters hjælp, gæstfrihed og humanisme (Horsti 2019:15) – og dermed også som symboler på nationalstaternes suveræne magt og "humanitære" kontrol over deres grænseland (Horsti 2019:13).

Med denne artikel ønsker jeg netop at rette opmærksomhed mod de metodiske potentialer og problematikker, som museer stilles overfor i arbejdet med at indsamle menneskelig mobilitet. Som jeg har argumenteret for og som jeg nu empirisk vil underbygge, kalder disse problematikker og potentialer på antropologiske værktøjer som feltarbejde og deltagerobservation, der følger mennesker på tværs af steder, stater og grænser. Med andre ord er det blevet tid til at genbesøge den polsk-ukrainske grænse for at se på nogle konkrete eksempler på, hvad (migrations) museer kan vinde ved at drage hinsides nationale grænser.

PÅ TVÆRS AF TID OG STED

Da jeg i marts 2022 blev ansat til at varetage Immigrantmuseets Ukraineindsamling, havde projektet til formål at dokumentere de ukrainske flygtninges personlige historier, oplevelser og vilkår i en dansk kontekst. Men da flugt netop både er et grænseoverskridende fænomen og en definerende del af de fordrevne ukraineres fortælling, indså jeg løbende behovet for at udvide dokumentationsarbejdet til også at indbefatte flugtruter uden for landets grænser. I løbet af foråret 2023 rejste jeg derfor til Polen to gange af en uges varighed for at indsamle historiske vidnesbyrd ved centrale knudepunkter for ukrainernes flugt. Dette indebar interviews med seks fordrevne ukrainere, fire nødhjælpsarbejdere og en frivillig chauffør samt indsamling af foto- og videomateriale, lydoptagelser

og museumsgenstande ved transitcentre, midlertidige shelters, transportcentraler og andre skilleveje for ukrainernes flugt gennem Polen.

En styrke ved at indsamle uden for landets grænser har at gøre med en af antropologiens metodiske grundpiller: at menneskelig viden er bundet til tid og sted, og at interviewsituationens omgivelser og antropologens fysiske tilstedeværelse derfor har stor betydning for kvaliteten af den viden, man skaber. Som den indledende feltnote eksemplificerer, havde genbesøgene ved de herregårde, supermarkeder og grænseposter, som tidligere var forvandlet til flygtningecentre, evnen til at vække bestemte erindringer og historiske detaljer hos Anders (fig. 2). Stedernes materielle, sensoriske og atmosfæriske kvaliteter blev draget ind i interviewsituationen og spillede en central rolle for Anders' beretninger og rekonstruktioner

Fig. 2. Anders genbesøger den polske herregård, hvor han året forinden samlede flygtninge op for at hjælpe dem til Danmark. Dorohusk, marts 2023. Foto: Mathias Dolmer Rasmussen, Immigrantmuseet.

102 af, hvad han havde oplevet på den pågældende lokalitet et år forinden. Ved at deltage i Anders' tur til den ukrainske grænse kunne jeg derfor ikke kun dokumentere, fotografere og konkretisere nogle af de steder, som han havde besøgt. Jeg kunne samtidigt få en fornemmelse for de sensoriske minder og kropslige oplevelser, som disse steder vækkede hos Anders. På den måde var jeg altså ikke kun med på en rejse på tværs af sted, men også tid – data som havde svært for Immigrantmuseet at indsamle, hvis interviewet var foregået på dansk jord.³

At viden er forbundet til tid og sted manifesterede sig også på andre måder under mit feltarbejde. Ved at møde ukrainerne i afgørende øjeblikke undervejs på deres flugt kunne jeg nemlig få situeret viden om de svære valg, pludselige muligheder og uventede vilkårligheder, som har formet ukrainernes vej mod en sikker tilværelse. Dette var vigtigt af flere grunde. Disse indblik kunne være blevet formet og forandret af tid, hukommelse og nye indtryk, hvis indsamlingen havde foregået efter deres ankomst til Danmark. Samtidigt har Danmark kun modtaget en brøkdelen af de mange millioner af ukrainere, der er blevet fordrevet fra deres hjemland. For at forstå, hvorfor de ender, hvor de gør – og hvorfor så relativt få ukrainere er kommet til Danmark – var det derfor vigtigt at indsamle viden undervejs i ukrainernes søgen efter sikkerhed.

I løbet af mine interviews blev det eksempelvis tydeligt, at Tyskland var overrepræsenteret blandt ukrainernes ønskede destinationslande. Mine informanter lærte mig, at det var forbundet med det gratis evakuerings tog, der frem til april 2023 kørte mellem den ukrainske grænse og Hannover. Størstedelen af mine informanter rejste med få økonomiske midler og uden et klart destinationsmål, og derfor var Hannover toget en god mulighed for at minimere transportomkostningerne.

Under mit feltarbejde befandt jeg mig tilfældigvis i grænsebyen Przemyśl på dagen for den sidste gratis afgang mod Hannover. Hvert transitshelter i Przemyśl havde et bestemt antal pladser per afgang samt interne ventelister for, hvem blandt deres gæster, der kunne besætte disse pladser. Således udbød der panik på perronen blandt de mange ukrainere, der enten ikke var klar over, at det var det sidste gratis tog, eller som netop lige var ankommet fra Ukraine med håbet om at kunne nå det sidste tog. Eksempelvis mødte jeg den 21-årige Lolita, som dagen forinden havde været et af de mennesker, der havde håbet på at kunne komme med det sidste gratis tog som en del af sin rejse mod at blive genforenet med sin mor i Stuttgart.

Hannover toget stoppede med at gå i går. Men i Lviv blev vi fortalt, at vi kunne tage direkte over grænsen og få en plads på toget. [...] Men mange mennesker ankom her og græd på perronen i går. Fordi der var en venteliste, og man skulle vente i to dage. Hvordan skulle vi nu komme til Tyskland, når det sidste gratis tog er kørt? Tak gud for de frivilliges hjælp med husly og med at finde et andet tog. (oversat fra russisk af tolk)

Lolitas fortælling demonstrerer, hvordan museer ved at møde flygtninge på bestemte tider og steder under deres flugt kan indsamle data, der understreger den midlertidighed, vilkårlighed og omskiftelighed, som kendetegner (tvungen) mobilitet. Ved at interviewe Lolita netop der, hvor hun var blevet afbrudt i sin flugt, kunne jeg indsamle viden, der reflekterede de kropslige oplevelser af fortvivlelse og uvished, som hun befandt sig i. Indsamling undervejs i menneskers flugt har på den måde evnen til ikke kun at skabe data, der dokumenterer menneskers fysiske bevægelse, men også

den bevægelse i emotionelle og kropslige stadier, som følger dem på deres rejse.

I et transitshelter i Przemyśl mødte jeg ligeledes den 42-årige Sergey fra Dnipro. Sergey havde planer om at flygte til Danmark for at få lavet en nødvendig hofteledsoperation. Men da shelterets frivillige havde gode erfaringer med at hjælpe ukrainere til Norge, købte han en flybillet til Oslo dagen efter i stedet.

Ved at være til stede på netop det tidspunkt, hvor Sergey befandt sig ved en skillevej i bevægelsen mellem nationer og eksistenser, kunne jeg indsamle data, der repræsenterede de usikre og ukendte horisonter, han stod overfor, og de refleksioner han gjorde sig i forhold til, hvor han skulle tage hen, og hvad der skulle blive af ham. Sergey havde et meget begrænset vidensgrundlag og udsyn til, hvad hans fremtid måtte bringe, og derfor var han åben over for ethvert input, der kunne give retning på hans bevægelse.

Mathias: Så i øjeblikket ved du ikke, hvor du er på vej hen?

Sergey: Nej, jeg ved det ikke... Jeg lytter til folks råd og forslag.

Mathias: Og hvad fortæller folk? Hvilken form for råd får du?

Sergey: Nødhjælpsarbejderne rådgiver mig til at tage til Norge [...].
(oversat fra ukrainsk af tolk)

VIDEN I NØD

Som eksemplerne anslår, spillede nødhjælpsarbejdere en stor rolle i forhold til, hvor ukrainere valgte at tage hen. Derfor var interviews med arbejdere og andre frivillige hjælpere ved den

polsk-ukrainske grænse en vigtig del af feltarbejdet. De var ikke kun opdaterede på de bedste destinationer for fordrevne ukrainere, men fulgte samtidig nøje de seneste udviklinger i, hvor mange der flygtede, hvor de kom fra, og hvor de ønskede at tage hen (fig. 3). Ved at tale med dem om disse udviklinger kunne jeg indsamle materiale, der illustrerede forandringer i mængder, årsager, ruter og destinationer for flugt over tid, og som derfor var tro mod den konstante foranderlighed, der kendetegner migrationsmønstre.

Det svinger så meget, og vi kan ikke rigtigt finde et mønster. Denne vinter forventede vi en anden bølge af flygtninge på grund af faldende temperaturer, men det har været sådan en mild vinter, så vi har ikke set det store spring, som vi forudså. [...] De få gange, der har været frost, har vi i de efterfølgende uger set en stor gennemstrømning. I sidste uge var alle senge fyldt, og i denne uge er vi tilbage på omkring 30-40 stykker. (egen oversættelse fra engelsk)

Sådan fortalte britiske Kate i marts 2023 om trafikken i det transitshelter, hvor hun siden efteråret 2022 havde været frivillig. Andre af mine informanter havde været nødhjælpsarbejdere ved den polsk-ukrainske grænse siden krigens start og kunne derfor afgive vidnesbyrd om de kaotiske vilkår, hvorunder mange ukrainere flygtede i krigens første uger.

I april 2022 havde vi omkring 1.500 overnattende per dag i Tesco. Det var helt utroligt travlt. Jeg ankom til Tesco den 1. april. Jeg måtte løbe fra start af. [...] [D]et var fuldstændig vanvittigt, fordi der hver dag var en ny gruppe på 1.500 mennesker, så vi var altid helt fyldt. Nogle dage havde vi faktisk 2.000 mennesker, så vi måtte sætte senge op i gangen for at undgå, at mennesker skulle sove på gulvet [...] (egen oversættelse fra engelsk)

Fig. 3. Fordrevne ukrainere på vej tilbage til Ukraine. Przemysł banegård, marts 2023. Foto: Mathias Dolmer Rasmussen, Immigrantmuseet.

Amerikanske Jay, som udtalte disse ord, blev hurtigt en del af styregruppen bag det midlertidige flygtningecenter i det gamle Tesco-supermarked i Przemysł, der blev etableret som akut løsning på de overvældende mængder af flygtninge, som ankom til Polen i foråret 2022.

Frem for blot at præsentere forandring i migrationsstrømme gennem tal og statistikker, muliggør indsamling af sådanne beretninger blandt nødhjælpsarbejdere, som har oplevet ukrainernes flugt på forskellige tidspunkter i tid, at museer kan udforske og udstille migrationens omskiftelige karakter, intensitet og omstændigheder gennem nære, menneskelige erfaringer. På den måde kan der skabes en mere dynamisk museologi, som hverken fryser migration i sted eller i tid, men i stedet følger

forandringer og bevægelser, som de udfolder sig i subjektive oplevelser og erindringer blandt nogle af de mennesker, der har bevidnet begivenhedernes gang på første hånd.

FLYGTIGE OBJEKTER

En anden metodisk styrke handler om genstande. Flugtruter har deres egen materielle kultur, der bliver mulig for museer at indsamle, hvis de følger flygtninges bevægelser på tværs af nationer og grænser. En halvt udfyldt farvelægningsbog fra et UNHCR-kontor ved den polsk-ukrainske grænse, en suppekop uddelt til nyankomne flygtninge på en polsk togstation eller et træfly malet af et ukrainsk barn i

et transitshelter er alle objekter, der har evnen til at berette om selve bevægelsen fra et land til et andet, og den improvisation, midlertidighed og usikkerhed, der følger med (fig. 4). Disse genstande fortæller historier om tiltrængte hvil, uønsket ventetid og bratte afgang – og altså om de transitoriske rum, der har punkteret ukrainernes migration på godt og ondt.

Meget af den materielle kultur omkring flugt handler om, hvad der efterlades, ikke kun hjemme i Ukraine, men ligeledes undervejs på de fordrevne rute mod en sikker tilværelse. Brugte kopper fra en UNCHR vandstation, en efterladt bamse ved den polsk-ukrainske grænse eller indpakning til polske SIM-kort, der blev uddelt til de ukrainere, som krydsede grænseovergangen, er alle eksempler på indsamlede genstande, der fortæller historier om pludselige brud, kaotiske afgang og nye begyndelser – og som sætter selve bevægelsen i centrum af den museale dokumentation af tvungen migration.

Disse objekter er i sig selv transitoriske. De befinder sig på en gang mellem steder, stater og værdiregimer (Appadurai 1996). De har på forskellige tidspunkter i individers flugtforsøg og nødhjælpsindsats været værdifulde (og måske endda livreddende), men er nu efterladt som "skrald" – ting uden værdi som enten skaffes af vejen eller overlades til naturens fortæring (Thompson 2017). I en museologisk sammenhæng får de imidlertid netop en særlig værdi fra deres stærke kapacitet til at dokumentere bevægelse.⁴ Disse genstande når ikke værtslandet, og derfor er det vigtigt for museer, at indsamlingen foregår uden for landets grænser, hvis disse objekter skal reddes, inden de forsvinder.

Som flere har pointeret, har pas, rejsepapirer og særligt kufferter fungeret som centrale troper i museale repræsentationer af migranternes

rejser (Henrich 2011:80-1, Poehls 2011:346, O'Reilly & Parish 2015:11, Naguib 2015:78). Omend omdiskuteret er de blevet fremhævet som stereotypiske, romantiserede og steriliserede materialiseringer af menneskelig mobilitet (Danylak i Henrich 2011:71). Dette er særligt relevant med hensyn til tvungen migration, hvor mennesker ofte må forlade deres hjem med meget begrænset tid til – eller mulighed for – at planlægge, hvilke ejendele de bringer med sig. Ved at indsamle genstande efterladt langs ukrainernes flugtruter kan vi netop tilvejebringe materielle vidnesbyrd på de barske omstændigheder, voldsomme begivenheder og uventede vilkårligheder, som omgærdet flugt.

Fig. 4. Transitoriske genstande, som jeg har indsamlet for Immigrantmuseet. 1: en UNHCR-kop efterladt som skrald ved den polsk-ukrainske grænseovergang. 2: en blikdåse med pap som kan fungere som feltblus og varmekilde. Blikdåsen er lavet af frivillige nødhjælpsarbejdere ved den polsk-ukrainske grænse med det formål at blive sendt til fronten i Ukraine. 3: Knorr Gulasz uddelt af IOM til de nyankomne flygtninge på togstationen i Przemyśl. 4: Et fly i træ lavet af et ukrainsk barn i 'Hope' transitshelteret i Przemyśl. 5: "Drinking water"-skilt, der har siddet på en vandpost ved grænseovergangen Medyka. Foto: Mathias Dolmer Rasmussen, Immigrantmuseet.

106 På den måde kan vi nedbryde steriliserede og klichéfyldte forestillinger om, hvilke genstande der symboliserer og definerer migration, og i stedet udforske den bredere materielle kultur, som omgiver migranter og flygtninge.

KORTLÆGNING AF/SOM BEVÆGELSE

Som et yderligere eksempel på indsamlede genstande, der kan repræsentere og give sensoriske oplevelser af bevægelse, opfordrede jeg mine ukrainske informanter til at tegne deres flugtruter. Particinatoriske korttegningsøvelser er en allerede velkendt og flittigt anvendt metode inden for akademisk og museologisk arbejde med flygtninge og migranter (Poehls 2011, Riccardi 2016, Sergi 2021, Kurban & Liamputtong 2022). Af den grund var det en del af mit oprindelige forskningsdesign – da indsamlingen udelukkende foregik på dansk jord. Disse korttegninger viste de mangeartede ruter og måder, hvorpå ukrainerne var kommet til Danmark, og gav således materiel form til fortællinger om transportmåder og -tider, stoppesteder og overnatningssteder, om hektiske oplevelser og kærkommen hjælp. Mens disse kort spillede en stor rolle i forhold til at materialisere flugthistorier og -forløb, viste de imidlertid kun Danmark som endeligt destinationsland. For ikke at reproducere dominerende nationale narrativer om migration som ensrettede og afsluttede processer, var det derfor vigtigt at indsamle kort, der illustrerede den igangværende migrationsproces og den variation og villkårlighed i forhold til destination, som flygtninge står overfor. Ved at lave korttegningsøvelser under folks flugt samlede jeg kort, der viste andre ønskede destinationslande og planlagte rejseruter, og som på den måde satte narrativer om Danmark som enestående og særligt eftertragtet

destinationsland i perspektiv (fig. 5-6). Nogle af de ukrainere, jeg mødte ved den polsk-ukrainske grænse, tegnede kort, der med et spørgsmålstegn signalerede, at de ikke vidste, hvor de var på vej hen. Disse kort viser, hvordan destinationslandet mere skal forstås som en tilfældighed end et velovervejet valg. Andre angav deres ukrainske hjemby som endelig destination og illustrerede på den måde de cirkulære intentioner og håb om at kunne vende hjem, som kendetegnede deres migration.

MOBILITET, MULTISENSORIALITET OG MEDIER

Brugen af eksplorative audiovisuelle metoder kan nævnes som et sidste eksempel på en måde, jeg har arbejdet med at inkorporere bevægelse i indsamlingen om de fordrevne ukrainere. Dette har indebåret lyd- og videooptagelser fra menneskers bevægelse til, fra og over den ukrainske grænse. Eksempelvis lavede jeg ikke kun en videooptagelse af mine samtaler med Anders på hans rute for at levere nødhjælp til Ukraine og genopleve de steder, hvor han året forinden havde hjulpet fordrevne ukrainere til Danmark. Ved hjælp af et GoPro-kamera i bilens forrude filmede jeg også selve køreturen frem og tilbage mellem Danmark og den ukrainske grænse (fig. 7).

Som flere har pointeret, er det at gå sammen en fundamental fænomenologisk begivenhed, hvor den synkrone bevægelse, rytme og visuelle horisont tillader en nærhed eller "korrespondens" i kropslig og sensorisk oplevelse (Ingold & Gatt 2013:141-142, Pink 2015:111-112). Jeg vil argumentere for, at disse pointer ligeledes kan overføres til det at køre bil sammen. Ved at samtale, mens vi bevægede os i samme retning og delte udsigten ud af bilens

forrude, kunne jeg få en sensorisk forståelse og kropslig oplevelse af Anders' mange køreture, og de hændelser, minder og følelser, som knyttede sig hertil. Og ved at optage rejsen fra ende til anden set fra forsædepassagerens perspektiv har jeg indsamlet materiale, der kan indfange, forlænge og forevige en del af den hukommelse, sensorialitet og kinæstesi, der var involveret i rejsen. På den måde har jeg skabt data, der kan give fremtidens historikere, forskere og museumsgæster en sensorisk og kropslig fornemmelse af afstande og reisetider, af ruter og stoppesteder, af at passere gennem fremmede landskaber og lægge det velkendte bag sig – og altså af selve bevægelsen mellem hjem- og værtsland.

Andre eksempler på indsamlet sensorisk materiale, der understreger transnational bevægelse, inkluderer lydoptagelse fra bussen, der kører fra den polsk-ukrainske grænse til den nærliggende by Przemysł, videooptagelser af ukrainere, der krydser den polsk-ukrainske grænse, stiger af og på nogle af de tog, der afgår mellem Ukraine og Polen, samt tjekker ind på og overnatter på mange af de transitselters, der er blevet etableret rundt omkring i de polske byer. Etnografisk brug af video, lyd og andre sensoriske optagelsesteknikker har, som Pink har beskrevet det, netop ikke kun evnen til at hidkalde visuel, auditiv og verbal viden, men det kan også være en måde at tilgå den mere komplekse multisensorialitet, der karakteriserer de begivenheder, som optages (Pink 2015:125). Sensorisk data kan på den måde fremkalde en kropslig oplevelse af tilstedeværelse – af at "være der" – som ikke kun har forskningsværdi, men som artistiske produkter samtidigt kan gøre social, kulturel og sensorisk viden mere tilgængelige for en bredere offentlighed (Pink 2015:164). Indsamling af sensorisk data fra flugt- og migrationsruter giver

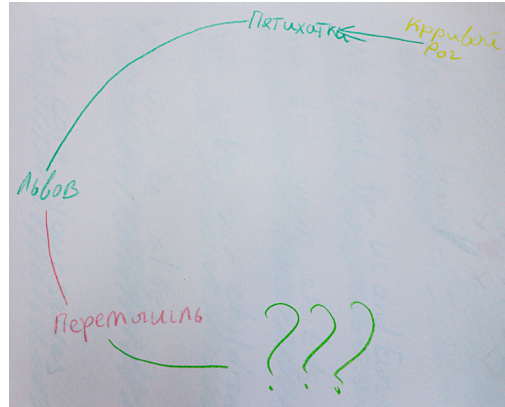

Fig. 5. Sergeys tegning af sin flugtrute fra Ukraine. Da jeg mødte ham, vidste han ikke, om han skulle tage til Danmark eller Norge. Przemysł, april 2023. Foto: Mathias Dolmer Rasmussen, Immigrantmuseet.

Fig. 6. Lolitas tegning af sin flugtrute fra Ukraine – og af sit håb om i fremtiden at kunne vende sikkert tilbage til hjembyen Kherson. Przemysł, april 2023. Foto: Mathias Dolmer Rasmussen, Immigrantmuseet.

altså ikke kun indblik i de steder, ukrainerne har passeret igennem, og de vilkår, de har mødt på deres vej. Det skaber samtidig mulighed for at lave museale rekonstruktioner og dynamiske udstillingsoplevelser, der kan give museumsgæster kropslige og sensoriske oplevelser af mobilitet.

Fig. 7. GoPro-optagelse af turen fra Danmark til Ukraine, set fra forsædepassagerens perspektiv. Marts 2023. Foto: Mathias Dolmer Rasmussen, Immigrantmuseet.

BEVÆGENDE BEVISER

Kritiske røster ville måske rejse spørgsmål ved, hvorvidt scenografiske rekonstruktioner gennem rekvisitter, lydeffekter og lignende ikke ville kunne skabe samme fornemmelse af bevægelse i museale repræsentationer af menneskelig mobilitet, og om indsamling langs flugt- og migrationsruter derfor er overflødig?

Først og fremmest er skiftet fra formidling til indsamling vigtigt, da museer på den måde kan skabe materiale, der er tættere på de mennesker og begivenheder, som er i centrum af historieskrivningen – og længere væk fra samtidens krav om at skabe publikumsoplevelser, der øger

besøgstal og indtægter. Ved at indsamle materiale i sin rå, umedierede og mangefacetterede form får museer bedre forudsætninger for nøjagtig forskning såvel som formidling, der er tro mod den kompleksitet, som kendetegner levet liv. Ved samtidig at bevare dette mangefacetterede materiale øges potentialet for, at fremtidens forskere kan kaste nyt lys på negligerede aspekter og oversete detaljer om nutidens deterritorialiserede bevægelser og oplevelser.

Derudover vil jeg henvise til den fremspirende litteratur, der beskæftiger sig med menneskelig erfaring af den materielle verden, ikke kun i kraft af subjektivitet og symbolsk fortolkning, men også gennem affektive, miljømæssige

impulser, der har evnen til at *bevæge* mennesker ud over deres indlærte symbolske registre (se Verkaaik 2013:13 og Böhme 2017:70). Flere tænkere inden for denne såkaldte "affektive" eller "atmosfæriske" vending har netop beskæftiget sig med, hvordan historiske materialiteter som kulturarvslandskaber (Tolia-Kelly *et al.* 2017:3), fortidige ruiner (Navaro-Yashin 2009) og visuelt arkivmateriale (Sterling 2019:17) har en særlig affektiv kraft. Sådanne affektive miljøer og objekter skal ifølge disse forfattere ikke udelukkende ses som materialiteter, der horisontalt udstråler energier, som kan påvirke menneskers emotionelle stadier på uforudsete og ukontrollable måder (Navaro-Yashin 2009:14, Tolia-Kelly *et al.* 2017:4). De må samtidigt forstås vertikalt og diakront – som spor af de (voldelige) historiske og politiske processer, som mennesker lever med mindet af, og som accentuerer disse affektive kræfter (Navaro-Yashin 2009:14, Tolia-Kelly *et al.* 2017:4).

I forlængelse heraf argumenterer jeg for, at indsamling under menneskers migration netop får værdi, da det indsamlede materiale på en gang kan dokumentere bevægelse og samtidig er særligt egnet til at *bevæge* museums-gæster og forskere, der bliver konfronteret med det. Som materielle, immaterielle og sensoriske vidnesbyrd på den menneskelige lidelse og de kaotiske omstændigheder, hvorunder millioner af skæbner er blevet tvunget til at forlade deres hjem, kan dette materiale skabe potente affektive atmosfærer, der fremkalder emotional respons og bevæger mennesker følelsesmæssigt. Mens en sådan affektiv kraft og bevægelse måske nok kunne opnås gennem brug af scenografiske virkemidler og rekonstruktioner, er affekten netop særligt rørende, når der ikke kun er tale om horisontale møder mellem mennesker og materielle omgivelser, men også vertikale møder mellem et erindrende individ

og autentiske objekter fra en følelsesladet, problematisk eller politiseret fortid (se også Horsti 2019:14).

Denne kraft er ikke kun relevant i en formidlingsmæssig sammenhæng, men indeholder også forskningsmæssigt potentiale for så vidt, at fremtidens forskere og historikere ligeledes *bevæges* kropsligt. Affekten bidrager på den måde til at gøre bevægelse til et erkendelsesmæssigt udgangspunkt for fremtidens vidensdannelse om nutidens flughistorier.

AFRUNDENDE PERSPEKTIVER

I lyset af denne mobilitetens og massemigrationens tidsalder har jeg fremført et argument for en revitalisering af den grænseoverskridende museumsindsamling og en fornyelse af det metodiske samarbejde mellem kulturhistoriske museer og den antropologiske disciplin. Som jeg har vist, kan museer, ved at *følge* (jf. Marcus) flugt på tværs af tider, steder og grænser, sætte vor tids transnationale og konstant foranderlige bevægelser i centrum af det museale indsamlings-, forsknings- og formidlingsarbejde om migration. På den måde udfordres museers tendens til at bekræfte nationalistiske narrativer om migration som unidirektionelle processer, der har permanent bosættelse og assimilation som endemål. Dette kalder på etnografiske, sensoriske og visuelle metoder, der kan indfange, forevige og formidle disse bevægelser, og som således kan skabe dynamik i museernes ellers statiske samlinger og rum. Eksemplificeret gennem musealt dokumentationsarbejde ved centrale knudepunkter for ukraineres flugt gennem Polen har jeg netop vist, hvordan materielle, immaterielle og sensoriske vidnesbyrd indsamlet undervejs i menneskers flugt på en gang kan repræsen-

110 tere bevægelser mellem geografiske lokaliteter, emotionelle stadier og fremtidige horisonter – og samtidig har den fænomenologiske og affektive kapacitet til at *bevæge* museumsgæster og forskere sensorisk, kropsligt og emotionelt.

Det er imidlertid vigtigt at pointere, at denne indsamling er blevet muliggjort af nogle særlige omstændigheder, som også har indebåret nogle arbejdsbetingelser, der adskiller sig fra “normal” museal indsamlingspraksis. Udover vigtig finansiel støtte fra Humanity in Action, skabte den omfattende og vedvarende migrationsstrøm, den geografiske nærhed til Danmark samt det faktum, at de fleste ukrainere rejste over landjorden, gunstige vilkår for, at feltarbejdet kunne lade sig gøre i en praktisk, adgangsmæssig og økonomisk forstand. Et lignende projekt ville have været nær umuligt at gennemføre, hvis det eksempelvis var den akutte evakuering af afghanere, da Taleban generobrerede magten i Afghanistan i 2021, der skulle dokumenteres. Derudover er der ofte hverken tid eller vidensgrundlag til at udvikle en overordnet indsamlingsstrategi, når pludselige og uforudsete historiske begivenheder som flygtningekriser opstår. Det bliver kun yderligere kompliceret af en metodologi, der krydser ukendte steder og fremmede stater for at forfølge et genstandsfelt, der per definition er flygtigt. Derfor har tilfældigheder, improvisation og løbende vurderinger af, hvad der har været historisk betydningsfuldt og praktisk muligt, været uundgåelige arbejdsvilkår.

Ydermere rejser denne metodologi en række praktiske, politiske og økonomiske spørgsmål: hvordan kan museer bedrive grænseoverskridende indsamlingsarbejde, når økonomiske og tidsmæssige ressourcer ofte er knappe, og folkelig, politisk og økonomisk opbakning som nævnt er bundet op på evnen til at bekræfte lokale og nationale identiteter? Hvor og hvor-

når bør og kan indsamlingen slutte, og hvad og hvor meget bør museer indsamle? Hvordan organiserer man arbejdsdeling og ansvarsområder mellem museer på tværs af grænser, og hvordan kan man sikre sig, at indsamlingen af sådan et komplekst og omfattende materiale bedst bevares til fremtidens forskere, historikere og museumsgæster? Mens denne artikels omfang ikke tillader en dybdegående besvarelse af disse spørgsmål, er det alligevel værd at knytte et par afsluttende kommentarer hertil. For det første er uafhængig og fri vidensdannelse et nødvendigt – omend uopnåeligt – mål for såvel museer som for andre forskningsinstitutioner. Uden dette etiske pejlemærke vil grænserne for, hvad der forstås som relevant viden aldrig blive skubbet, og derfor er det vigtigt, at museer vedbliver at orientere sig mod sådanne idealer, trods risikoen for svigtende opbakning og manglende ressourcer. For det andet er det centralt, at disse indsamlinger ikke bliver endnu et øjebliksbillede, der fryser migrationsbevægelser i tid og sted (se også Macdonald 2012:281-282). Derfor må museer fortsætte med at opsøge mennesker med migrationsbaggrund og de lokaliteter, de bevæger sig gennem, for at holde deres samlinger opdaterede med de seneste udviklinger og bevægelser i migrationsmønstre. Hvor grænsen går for, hvor længe og hvor meget der indsamles, må igen være en balancegang mellem ønskværdige idealer og praktisk realiserbarhed. En bekymring kunne være, hvorvidt en sådan udstrækning af indsamlingsindsatsen i tid og sted kommer til at forværre den allerede udbredte udfordring (i hvert fald blandt danske museer) med pladsmangel og omfattende opbevaring af genstande uden nævneværdig historisk værdi på de museale magasiner. Imidlertid er det ofte svært for nutiden at vurdere, hvad fremtiden finder histo-

risk interessant. Derfor må det være vigtigere at sikre flere og bedre magasinfaciliteter end at begrænse indsamlingspolitikker yderligere i denne "grænseløse" tidsalder. For det tredje, skaber det grænseoverskridende indsamlingsarbejde ikke kun spørgsmål angående arbejdsdeling og ansvarsområder mellem museer, men også nye muligheder for tværnationale museumssamarbejder og kulturel udveksling på tværs af nationale geografier. Sådanne samarbejder kan begynde i indsamlingsfasen, men udvikle sig til udlånsaftaler, pop-up udstillinger og forskningskollaborationer mellem museer, kulturinstitutioner og andre relevante aktører inden for det tværnationale rum, som det pågældende emnefelt vedrører. På den måde kan grænseoverskridende indsamlingsarbejde skabe grobund for en museologi, der ikke kun krydser grænser mellem tider og steder, men også mellem museale søjler, institutioner og ansvarsområder.

Mange facetter af disse spørgsmål mangler naturligvis stadig at blive udforsket og må bero på fremtidige empiriske erfaringer. Mit håb er, at denne artikel har givet museumsarbejdere, der beskæftiger sig med migration eller andre grænseoverskridende fænomener, modet til at drage hinsides nationale grænser for at give deres eget bidrag hertil.

NOTER

1. Flere har endda pointeret, hvordan migrationsstematiske museer har tjent at reproducere nationalstaten som politisk og kulturel enhed. Dette er særlig tydeligt blandt studier af museer, der har deres primære faglige fokus på historiske og nutidige grænsekontroller (se eksempelvis Sutherland 2014, Neylon 2021 og Zaiotti 2023), men gør sig gældende for migrationsmuseer i en bredere forstand.
2. Som Poehls har pointeret, er traditionelle, museale indsamlingssystemer bygget op omkring stærke forbindelser mellem genstande og geografiske steder – og derfor har grænseoverskridende genstande, der ikke entydigt kan placeres i et afgrænset socialt og geografisk rum, sjældent en plads i disse systemer (Poehls 2011:338). Denne immobilitet og stedbundethed bliver ligeledes (re)produceret i museale udstillingsoplevelser, hvor genstandenes bevægelser stoppes af glasmontrer, der symboliserer, at det er her ting "ender" (Poehls 2011:338).
3. De mange dokumentarfilm, hvori deltagere i historiske begivenheder genbesøger slagmarker, koncentrationslejre eller andre steder, hvor disse begivenheder udspillede sig, viser hvordan denne sammenhæng mellem tid, sted og viden hverken er ny for historievidskaben eller dokumentargenren. Imidlertid er det ofte ikke noget, der inkorporeres aktivt i museers indsamlingsarbejde. Hvor historikere i høj grad er opmærksomme på tid og kontekst for at rekonstruere tidlige forløb og udføre kildekritisk metode, bliver samtidsdokumentatoriske vidnesbyrd ofte indsamlet på museet, i mødelokaler eller andre "belejlige" lokaliteter for indsamlingen. Rationalet bag er ofte, at man gerne vil sikre historisk materiale fra pludselige, historiske begivenheder og marginaliserede, midlertidige grupper, hvor vidnesbyrd forsvinder, hvis ikke man gør en rettidig og aktiv indsats for at indsamle dem. Her giver det tidlige tidspunkt, nærmere end selve stedet for indsamlingen, samtidsdokumentationen sin metodiske værdi. Imidlertid demonstrerer ovenstående beskrivelse, hvordan steder er medskabere af den form for viden, der indsamles. Ved at være med på disse lokaliteter, kan museumsarbejderen tage feltnoter, fotos og video og på den måde indfange og forevige den viden, der opstår i mødet mellem informant, interviewer og de specifikke stedslige

og materielle omgivelser for interviewet.

- 4 Som Sergi har pointeret, har flere museer i USA og andre europæiske lande fået øjnene op for værdien af at indsamle genstande efterladt i grænseregioner samt deres evner til at formidle de humanitære konsekvenser af hvor tids asylregimer (Sergi 2021:67-68). Denne tilskrivning af politisk værdi til efterladte genstande gennem indsamling står i skarp kontrast til, hvordan tidligere tiders etnografiske samlinger blev til. Her indsamlede (og i visse tilfælde stjal) antropologer, sociologer, missionærer og koloniale administrationsmedarbejdere værdifulde kulturelle objekter fra deres udstationeringssteder, som de tog med hjem til kolonimagternes nationalmuseer. Ved at stille genstandene til offentligt skue i de etnografiske samlinger, demonstrerede kolonimagterne deres evne til at samle, kontrollere og civilisere udenfor landets grænser. Som Levitt har pointeret, var museer således ikke kun medskabere af nationen, men de legitimerede samtidigt deres imperialistiske projekter (Levitt 2015:7).

LITTERATUR

- Appadurai, Arjun 1996. *Modernity at Large - Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bennett, Tony, Fiona Cameron, Nelia Das *et al.* 2017. *Collecting, Ordering, Governing - Anthropology, Museums and Liberal Government*. Durham: Duke University Press. DOI: 10.2307/j.ctv11sn7pq
- Bjork, Jim, Anna Reading, Jack Hanlon & Neil Jakeman 2021. "The Labour of Place: memory and extended reality (XR) in migration museums." *Memory Studies* 14:3, 606-621. DOI: 10.1177/17506980211010697
- Bohme, Gernot 2017. "Atmospheres in architecture." I Tina Engels-Schwarzpaul (red.). *Atmospheric Architectures: The Aesthetics of Felt Spaces*. London: Bloomsbury Academic, 69-81. DOI: 10.5040/9781474258111
- Chapman, Ellen 2007. "What makes a museum national? National identities at community museums." *NaMu; Making National Museums Program; Setting the Frames; 26-28 February*. 22:21, 237-245.
- Clifford, James 1997. *Routes - Travel and Translation in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Crooke, Elisabeth 2006. "Museums and community." I Sharon Macdonald (red.). *A Companion to Museum Studies*. Malden: Blackwell Publishing, 170-185. DOI: 10.1002/9780470996836
- Engholm, Gitte 2017. "På Flugt - at indsamle og udstille livet på flugt." *Jordens Folk* 3:4, 52-61.
- Harvey Brown, Richard & Beth Davis-Brown 1998. "The making of memory: the politics of archives, libraries and museums in the construction of national consciousness." *History of the Human Sciences* 11:4, 17-32. DOI: 10.1177/095269519801100402
- Heinrich, Eureka 2011. "Suitcases and stories: objects of migration in museum exhibitions." *The International Journal of the Inclusive Museum* 3:4, 71-82. DOI: 10.18848/1835-2014/CGP/v03i04/44347
- Horsti, Karina 2019. "Curating objects from the European border zone: 'The Lampedusa Refugee Boat.'" I Karina Horsti (red.). *The Politics of Public Memories of Forced Migration and Bordering in Europe*. London: Palgrave Macmillan, 53-70. DOI: 10.1007/978-3-030-30565-9_4
- Ingold, Timothy & Caroline Gatt 2013. "From description to correspondence: anthropology in real time." I Wendy Gunn, Ton Otto & Rachel Charlotte Smith (red.). *Design Anthropology: Theory and Practice*. London: Routledge, 139-158. DOI: 10.4324/9781003085195
- Insulander, Eva 2019. "Representations of migration, borders and memories in exhibitions: a multimodal text analysis." *Museum & Society* 17:1, 117-132. DOI: 10.29311/mas.v17i1.2400

- Isaac, Gwyneira, Diana Marsh, Laura Sunnucks & Anthony Shelton 2019. "Borders and interruptions: museums in the age of global mobility, Mexico City, 7-9 June 2017." *Museum Worlds: Advances in Research* 7, 182-199. DOI: 10.3167/armw.2019.070112
- Johansson, Christina & Pieter Bevelander 2017. "Introduction." I Christina Johansson & Pieter Bevelander (red.). *Museums in a Time of Migration: Rethinking Museums' Roles, Representations, Collections and Collaborations*. Lund: Nordic Academic Press, 9-28.
- Keshavarz, Mahmoud & Christina Zetterlund 2013. "A method for materialising borders." *Silent University Reader*, 27-30.
- Kreps, Christina 2020. *Museums and Anthropology in the Age of Engagement*. New York: Routledge. DOI: 10.4324/9780203702208
- Kurban, Hala & Pranee Liamputtong 2022. "Participatory mapping as research tool - social inclusion and young refugee people." I Pranee Liamputtong (red.). *Handbook of Social Inclusion*. Cham: Springer, 1213-1238. DOI: 10.1007/978-3-030-89594-5
- Levitt, Peggy 2015. *Artifacts and Allegiances - How Museums put the Nation and the World on Display*. Berkeley: University of California Press. DOI: 10.1525/california/9780520286061.001.0001
- Macdonald, Sharon J. 2012. "Museums, national, post-national and transcultural identities." I Bettina M. Carbonell (red.). *Museum Studies: An anthology of contexts*. Malden: Blackwell Publishing, 273-286.
- Marcus, George 1995. "Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography." *Annual Review of Anthropology* 24, 95-117. DOI: 10.1146/annurev.an.24.100195.000523
- Marselis, Randi 2021. "Exhibiting refugee routes: Contemporary collecting as memory politics." *Museum & Society* 19:3, 301-316. DOI: 10.29311/mas.v19i3.3155
- Müller, Insa 2020. *The Local Museum in the Global Village: Rethinking Ideas, Functions and Practices of Local History Museums in Rapidly Changing Diverse Communities*. Bielefeld: Transcript Publishing. DOI: 10.1515/9783839451915
- Naguib, Saphinaz-Amal 2015. "Collecting moments of life. Museums and the intangible heritage of migration." *Museum International* 65:1-4, 77-86. DOI: 10.1111/muse.12035
- Navaro-Yashin, Yael 2009. "Affective spaces, melancholic objects: ruination and the production of anthropological knowledge." *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15:1, 1-18. DOI: 10.1111/j.1467-9655.2008.01527.x
- Neylon, Anne 2021. "The museum and the border: the Merseyside Maritime Museum and the construction of the migrant and refugee." *London Review of International Law* 9:1, 69-110. DOI: 10.1093/lril/rlab006
- Nieroba, Elżbieta 2017. "Museums as participants in the market game: the political and economic context of the functioning of the museums." *Prze-glad Socjologiczny* 66:4, 85-103. DOI: 10.26485/PS/2017/66.4/5
- O'Reilly, Chiara & Nina Parish 2015. "Suitcases, keys, and handkerchiefs: how are objects being used to collect and tell migrant stories in Australian museums?" *Museum Management and Curatorship* 30:4, 296-313. DOI: 10.1080/09647775.2015.1044461
- Pelsmaekers, Katja & Tom Van Hout 2020. "People on the move: how museums de-marginalize migration." *Social Semiotics* 30:4, 607-624. DOI: 10.1080/10350330.2020.1766214
- Pink, Sarah 2015. *Doing Sensory Ethnography*. London: SAGE. DOI: 10.4135/9781446249383
- Poehls, Kerstin 2011. "Europe, blurred: migration, margins and the museum." *Culture Unbound* 3, 337-353. DOI: 10.3384/cu.2000.1525.113337
- Riccardi, Inanna 2016. *Human Refugees*. Farum: Immigrantmuseet.
- Rouse, Roger 1991. "Mexican migration and the social

- space of postmodernism." *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 1:1, 8-23. DOI: 10.1353/dsp.1991.0011
- Sergi, Domenico 2021. *Museums, Refugees, Communities*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780429053474
- Spiessens, Anneleen & Sophie Decroupet 2022. "Translating spaces and memories of migration: the case of the Red Star Line Museum." *Perspectives*: 1-21. DOI: 10.1080/0907676X.2022.2122850
- Sterling, Colin 2019. *Heritage, Photography, and the Affective Past*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780429027185
- Sutherland, Claire 2014. "Borders of belonging: The UK Border Agency Museum as a nation-building site." I Jenny Kidd, Sam Cairns, Alex Drago & Amy Ryall (red.). *Challenging History in the Museum: International Perspectives*. Farnham: Ashgate Publishing, 175-186. DOI: 10.4324/9781315571171
- Thompson, Michael 2017. *Rubbish Theory: The Creation and Destruction of Value*. London: Pluto Press. DOI: 10.2307/j.ctt1rfsn94
- Tolia-Kelly, Divia, Emma Waterton & Steve Watson 2017. *Heritage, Affect and Emotion - Politics, Practices and Infrastructures*. New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781315586656
- Verkaaik, Oskar 2013. *Religious Architecture: Anthropological Perspectives*. Amsterdam: Amsterdam University Press. DOI: 10.1017/9789048518340.001
- Wimmer, Andreas & Nina Glick Schiller 2002. "Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration, and the social sciences." *Global Networks*, 2:4, 301-314. DOI: 10.1111/1471-0374.00043
- Zaiotti, Ruben 2023. "Border crossings as soft power: international relations, digital diplomacy and the 'border control museum complex.'" *International Journal of Migration and Border Studies* 7:3, 239-253. DOI: 10.1504/IJMBS.2023.10055372
- Mathias Dolmer Rasmussen, cand.scient.anth., videnskabelig assistent
mathias.dolmer@gmail.com
Immigrantmuseet
DK-3520 Farum
https://immigrantmuseet.dk*